

Schopenhauer in svetovna zgodovina filozofije

dr. Cvetka TÓTH, redni prof.

Univerza v Ljubljani,

Filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo,

Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Avtorica razpravlja o nekaterih vidikih približevanja indijske misli zahodni tako, kot je to razumel nemški filozof Arthur Schopenhauer. Schopenhauerjev filozofski sistem, ki ga je podal kot metafiziko in etiko v enem, je okvir, znotraj katerega je opozarjal na univerzalnost človekovega dojemanja v svetovnih okvirih in s tem nehote dal pobude za pisanje svetovne zgodovine filozofije v sodobnem času.

Ključne besede: metafizika, etika, indijska filozofija, filozofija religije, zgodovina svetovne filozofije

ABSTRACT

SCHOPENHAUER AND WORLD HISTORY OF PHILOSOPHY

The article focuses on some aspects of the coming of the Indian thought closer to the thought of the West, following the interpretations of the German philosopher Arthur Schopenhauer. Schopenhauer's system of philosophy, which he conceived as metaphysics and ethics in one, is the frame within which he kept emphasizing the universality of human comprehension within the framework of the world, thus unwittingly encouraging the writing of a world history of philosophy in modern times.

Key words: metaphysics, ethics, Indian philosophy, philosophy of religion, history of world philosophy

Če si postavimo vprašanje, zakaj pri Arthurju Schopenhauerju¹ (1788–1860) očitno izstopa ravno indijska in ne kitajska misel, je eden izmed razlogov za to dejstvo po vsej verjetnosti najprej njegovo nasprotovanje Heglu. Ta je, kot vemo, omalovažujoče zavračal indijski svet, tudi njegovo filozofijo. Vendar v svojem času oba, tako Hegel kot Schopenhauer, poznata Indijo samo zelo posredno. Nedvomen dodatni razlog za odkrivanje indijske kulture, misli, filozofije in religije v Evropi je bil v tem, ker je kitajska misel v Schopenhauerjevem času že imela določen odziv, vsekakor mnogo

¹ V pričujočem prispevku so podana uvodna razmišljanja iz daljše študije z naslovom *Schopenhauerjevo doživljanje indijskega sveta*, v celoti objavljene v reviji *Poligrafi*, 1. 5, 2000, št. 17/18, str. 157–188.

večjega kakor indijska. Tako Arthur Hübscher (1897–1985), znan izdajatelj Schopenhauerjevih del in tretji, predsednik *Schopenhauerjevega društva* – to je bil skoraj petdeset let –, eden najboljših sodobnih poznavalcev Schopenhauerjeve misli, opozarja, da je ob izidu *Sveta kot volje in predstave* leta 1818 "prišlo do presenetljive spremembe v dovtzetnosti evropskega duhovnega sveta za Daljni vzhod. Na mesto doživetja Kitajske, ki je vladalo v stoletju racionalizma, je stopilo novo doživetje Indije. Naklonjenost do trezno-razumskega mišljenja in življenja Kitajcev je izginila – minila so leta, ko je Leibniz poskušal na evropskih knežjih dvorih vzbuditi razumevanje za duhovno življenje Kitajske, ko je Christian Wolff v svojem znanem rektorskem govoru leta 1721 slavil Konfucijevo etiko, da se ta ujema z njegovo lastno filozofijo, hvala, ki ga je seveda stala katedre, minilo je povečevanje kitajske religije, za katero je Voltairjeva tragedija *L'orphelin de la Chine* (1755) nudila zelo slaven primer. Minil je tudi čas kitajske serije, ko so se kitajske figure in vzorci pojavljali vsepovsod na blagih, fajansah in porcelanu."² Ker so torej Leibniz, Christian Wolff in Voltaire imena, ki popularizirajo kitajsko misel, je morda Schopenhauer s svojo uporniško naravo spet kljuboval in hotel povedati, da je razen kitajske misli z Daljnega vzhoda še kaj.

Romantika je pozitivno vplivala na približevanje indijskega duhovnega sveta evropskemu, še posebej celinskemu. Vendar je bil ta vpliv samo delno uspešna renesansa, kajti omejeval se je predvsem na filološko področje, dosegljivo le indologom. Tako je Schopenhauer imel v oporo že nekaj imen iz angleškega in nemškega sveta, med filozofsko pomembnejšimi vsekakor Herderja in njegovo delo iz leta 1787 *Ideje k filozofiji zgodovine človeštva*. Schopenhauer ni bil indolog in je bral samo v takratnem času zelo maloštevilne prevode, vendar je s svojimi komentarji indijske misli omenjeni vpliv, vsaj na filozofskem področju, nehote razširil že z ugotovitvijo, da nikakor ne more samo Grčija veljati za rojstno mesto filozofije. Zato je znotraj predsokratske filozofije skušal najti številne podobnosti z indijsko filozofsko mislijo, ki naj bi nastajala približno v istem času kot misli številnih predsokratikov. Njegove ugotovitve prijetno presenečajo, in na podlagi tega dejstva sčasoma dobimo pobude za pisanje *svetovne zgodovine filozofije*, v katero so enakovredno vključene tudi zunajevropske kulture, poskus, ki se ga je med vidnejšimi filozofskimi imeni v dvajsetem stoletju lotil Karl Jaspers, in v tej smeri je mogoče pričakovati še kakšen prispevek v prihajajočem tisočletju. Jaspers, ki je apeliral na *komunikacijsko zmožnost* filozofije in njeno brezmejno pripravljenost negovati to zmožnost, je v svetovni zgodovini filozofije, ki bi enakovredno upoštevala dosežke velikih mislecev v svetu,³ videl možnosti za nastajanje univerzalne komunikacije in za vse ljudi vzorno vrednoto *svetovljanstva*.

Filozofiji sami je tako, z očitno Schopenhauerjevo pomočjo, priskrbljeno novo predmetno področje, *svetovna filozofija*, ki v času globalizacije mora na novo in drugače razmišljati o razvoju človeške misli in filozofije, znotraj katere bo grštvi sicer še vedno pripadala izjemna vloga in pomen, vendar ne več kot edina in ena sama. Samo ona izmed! Kot da bi ponekod Schopenhauerjeva filozofija skušala pojasnjevati, kaj omogoča ne samo podobnost med različnimi in geografsko zelo oddaljenimi kulturami, ampak zakaj je mogoče govoriti o zgodovini človeštva kot enem človeštvu in s tem o živeti in zgodovinsko realizirani univerzalnosti. To univerzalnost po Schopenhauerju omogoča samo dejstvo obstoja človeka na našem planetu, skratka, najprej gre za čisto antropološko dejstvo. Zato ideja biti *državljan sveta*, te prastare sanje filozofije, da bi v svetu

² Arthur Hübscher: *Schopenhauer und die Religionen Asiens*, 60. Schopenhauer-Jahrbuch, 1979, str. 1.

³ Karl Jaspers: *Philosophische Autobiographie*, Piper, München 1977, 12. poglavje. Gl. še Karl Jaspers: *Was ist Philosophie?*, DTV, München 1980, str. 138–141. Tu gre za krajši prispevek z naslovom *Gibt es eine Weltgeschichte der Philosophie?*.

prebivali vsepovsod kot doma, hočeš nočeš izpostavlja Schopenhauerja kot filozofa, ki ima sodobnemu svetu kaj povedati, kljub temu da stoji v senci svojega samovoljnega učenca Nietzscheja, ki z zdajšnjo popularnostjo Schopenhauerja odriiva v ozadje.

Schopenhauerjev poseg v zunajevropski svet je dodatni vidik tistega antropološkega obrata filozofije, ki ga je po Arnoldu Gehlenu Schopenhauer mislil tako radikalno, da je epohalnega značaja⁴ za razvoj filozofije; ta z njim začenja svoje povsem novo obdobje. Vsak, ki se ukvarja s temo *Schopenhauer in azijska misel*, mora upoštevati izrazito antropocentrično naravnost Schopenhauerjeve misli. Zakaj?

Človek je za Schopenhauerja *animal metaphysicum* in edino živo bitje, ki neguje metafizično potrebo, in ta je lastna vsem ljudem, nikakor se ne omejuje na en narod. Filozofija sama je zato antropološka določba, bistveno povezana z naravo človekovega dožemanja, in po Schopenhauerjevem razumevanju nikakor ne najprej zgodovinska; klic po obnovi starogrškega logosa kot možne poti iz krize modernega človeštva nikakor ne more biti Schopenhauerjev teren.

Kako torej misliti pojem človeka in človeštva oziroma kako ga izoblikovati zdaj, ko si nobena kultura na zemlji ne more več domišljati, da je povsem samosvoja in docela drugačna od vseh ostalih in s svojo popolnostjo vzvišeno imuna pred zunanjimi vplivi. Kot da bi nenadoma vsak narod imel kaj ponuditi svetovni kulturi in filozofiji s svojo izrazito antropološko usmerjenostjo postaja razsvetljevka – mišljeno kot razsvetljevka oziroma osvetljevka sveta, manj kot vednost – v smislu refleksije o obči dobrobiti človeštva.

Japonski filozof in germanist Yasuo Kamata je v svojem delu o Schopenhauerju *Mladi Schopenhauer*, ki je izšlo v nemščini, spregovoril o "vidiku filozofsko-medkulturnega pogovora", kajti zdi se, da Schopenhauerjeva filozofija "ponuja stično točko med zahodnim in vzhodnim mišljenjem, na kateri bi lahko potekal ploden medsebojni pogovor".⁵ Med zdaj že številnimi poskusi interpretacije Schopenhauerjevega razumevanja indijske misli Kamata s svojo ugotovitvijo, da je Schopenhauer "v vzhodnem mišljenju odkril svojega sogovornika: najprej v Upanišadah, potem v budizmu",⁶ zelo spodbudno nagovori nekoga, ki azijske misli ne pozna podrobneje, se pa pobliže ukvarja s Schopenhauerjevo filozofijo. Vsekakor nagovori v smislu že omenjene komunikacijske zmožnosti in Schopenhauerjev pristop je prav zato eden izmed zgledeh začetnih poskusov v smeri novega, drugačnega pojmovanja svetovne kulture, ki opušča etnocentrizme in zavestno prehaja k dialoški in komuniciranju, misel, ki jo prihajajoče tisočletje kot živeto vrednoto izročja vsakomur od nas zato, da bi v svetu prebivali kot državljani sveta, udeleževali ideje večnega miru – in morda na ta miroljubni način stopili v zares pravo zgodovino, da bi v svetu domovali.

Vsekakor Schopenhauer ne popularizira kakšnega še vedno modernega pobega v Indijo, z njegovimi mislimi nikakor ne moremo utemeljevati *ideologije eskapizma*. Nikakršen pobeg ali iskanje zatočišča in romantike v indijskem svetu ne izhaja iz branja in analize njegovih del, četudi je morda Schopenhauer Indijo sam osebno doživljal romantično.

Poznavalec Schopenhauerjevih del lahko suvereno trdi, da gre prej za našo zmožnost doživljanja česa iz indijske misli kot tega, kar se tiče nas samih, in s tem in na tej podlagi nastaja kompatibilnost med dvema sicer tradicionalno dokaj ločenima svetovoma. In kar je treba vedno znova poudarjati, je navzočnost ideje *svetovljanstva*, četudi je Schopenhauer sam ne izgovarja na glas.

⁴ Arnold Gehlen: Die Resultate Schopenhauers. Nav. iz Volker Spierling (ur.): *Materialien zu Schopenhauers 'Die Welt als Wille und Vorstellung'*, Suhrkamp, Frankfurt 1984, str. 314.

⁵ Yasuo Kamata: *Der junge Schopenhauer*, Alber Verlag, Freiburg 1988, str. 23.

⁶ Prav tam, str. 24.

Paradoks Schopenhauerjeve misli je, da ta, ki bere njegova dela, nekako ne more zaznati vpliva nečesa iz indijskega sveta, kar bi bistveno zaznamovalo ali preoblikovalo Schopenhauerjevo misel. Posamezni segmenti iz indijske filozofije in religije so neposredno navzoči, vendar v kontekstu celote Schopenhauerjeve filozofije nimajo prevladujočega značaja. Kljub njegovim pogostim navajanjem tega in onega iz *Upanišad* in budizma prebrano ne more učinkovati dolgo v tem smislu, da bi se sploh oblikovala potreba po kakšnem bližnjem soočenju z indijsko mislijo. Morda je vsaj delni razlog za to latinski prevod *Upanišad* – latinščina je pač doma v Evropi.

Ni neupravičeno vprašanje, ali bi Schopenhauer v primeru, da bi obvladal sanskrt, za kakšen odtенок drugače razumel indijsko misel, kot jo je sicer, recimo z malo manj občudovanja. Iz biografskih virov tudi ne dobimo podatkov, da bi negoval stike s kakšnim Indijcem; očitno je njegova recepcija indijskega sveta potekala zelo posredno – in vendar, postala je zgodovinsko odmevna. Njegovo navdušenje nad latinščino je tolikšno, da številnim dobesednim navedkom starogrških filozofskih misli praviloma in obvezno sledi latinski prevod in šele na koncu nemški. Vse to kaže na njegovo močno zavezanost evropski tradiciji, kar seveda spet govori njemu v prid, namreč takrat, ko razpravlja o azijski misli, navzočnost te nikakor ne učinkuje nanj na način, ki bi razvrednotil evropsko filozofsko misel. Nasprotno, tisti, ki bere Schopenhauerjeva dela, ravno njemu zahvaljujoč, začuti potrebo, da spet seže k stoikom; Platon in Aristotel sta nenehno navzoča, mnoge detajle Platonovih dialogov odkrivamo na novo, brez temeljitega poznavanja nemškega idealizma Schopenhauerja sploh ne moremo razumeti. Ko nam poroča kaj o azijskem svetu, smo dejansko v zagati, ker je njegovo navdušenje nad Indijo ponekod tolikšno, da ga malo težko uskladimo z njegovo kritičnostjo do nekaterih velikanov evropske filozofske misli. Ta kritika je, vsaj do Hegla, tako odklonilna, da nas Schopenhauer, ki takrat, ko kaj hvali, ujame nepripravljene, kot da bi to ne bil več njegov teren, saj so pohvale že nekaj sumljivega.

Njegova filozofija kot filozofski sistem, ki si kot "ena sama misel"⁷ prizadeva biti "metafizika in etika v enem",⁸ je razpoznavna – tudi brez poznavanja indijske misli. Tako ni malo prikazov njegove filozofije, ki navzočnost indijske misli v njegovi le površno omenjajo, pri čemer jim je v krepko oporo dejstvo, da je Schopenhauer berljiv v kontekstu nemškega idealizma, kritike tradicionalnega koncepta metafizike, antropološkega obrata filozofije, skratka v sklopu tega, kar je bistveno zaznamovalo evropsko, še posebej celinsko filozofijo. Tak pristop seveda hitro pristane na tezo o Schopenhauerjevem *dezertertvu* iz Evrope, čeprav je več kot očitno, da Schopenhauer ni nikjer zunaj Evrope zaprosil za azil.

Bralec Schopenhauerjeve filozofije dolgo ne ve, kaj naj bi počel s tem in onim iz Indije, tu pa so nam lahko v pomoč biografski prikazi nastajanja in oblikovanja Schopenhauerjeve misli, ki seveda odkrijejo marsikaj, kar sploh vzpostavlja teren za recepcijo indijske filozofske in religiozne misli pri Schopenhauerju. S tem je samo še korak do konkretnega soočanja s prevodi iz indijske kulture v najširšem smislu, kajti v primerjavi s Schopenhauerjem imamo to prednost, da danes obstajajo taki, celo številni prevodi. Morda nekateri tudi zaradi Schopenhauerjevega navdušenja – vsaj Paul Deussen, ki je filozof izrazito kantovske usmeritve in indolog, to dejstvo nedvomno

⁷ Arthur Schopenhauer: *Die Welt als Wille und Vorstellung* I. Sämtliche Werke I (SW I–V), (ur. Wolfgang baron von Löhneysen), Suhrkamp, Frankfurt am Main 1986, str. 7.

⁸ Arthur Schopenhauer: *Die frühen Manuskripte* 1 (1804–1818), str. 55. Nav. iz: Arthur Schopenhauer: *Der handschriftliche Nachlaß* (HN I–V), (ur. Arthur Hübscher), Waldemar Kramer, Frankfurt am Main 1966–1975.

potrjuje. Prav tako danes že obstajajo prispevki iz vrst indijske filozofije, ki kritično razmišljajo o Schopenhauerjevem razumevanju indijske filozofske in religiozne misli.

Ti pristopi zelo upravičeno razmišljajo o tem, kaj je sploh indijska filozofija, saj evropsko razumevanje – tudi Schopenhauerjevo – nikakor ne more biti izhodišče za njeno identiteto, ki smo jo praviloma vedno spravljali v izrazito podrejen odnos do vsega evropskega. Obenem še nas spravlja v zagato pri vprašanjih, kot recimo, kaj je evropska kultura, kaj je evropska miselnost, kaj razumeti s pojmom evropska filozofija, in vsaj za hip ti nam vsem tako zelo razumljivi pojmi izgubijo svojo tradicionalno samozumljivost.

Literatura:

- Hübscher, Arthur: Schopenhauer und die Religionen Asiens, 60. *Schopenhauer-Jahrbuch*, 1979, str. 1–16.
 Jaspers, Karl: *Philosophische Autobiographie*, Piper, München 1977.
 Jaspers, Karl: *Was ist Philosophie?*, DTV, München 1980.
 Kamata, Yasuo: *Der junge Schopenhauer*, Alber Verlag, Freiburg 1988.
 Schopenhauer, Arthur: *Der handschriftliche Nachlaß in fünf Bänden* (ur. Arthur Hübscher), Waldemar Kramer, Frankfurt am Main 1966–1975.
 Schopenhauer, Arthur: *Die Welt als Wille und Vorstellung I*, Sämtliche Werke (SW I–V), (ur. Wolfgang baron von Löhneysen), Suhrkamp, Frankfurt am Main 1986.
 Spierling, Volker (ur.): *Materialien zu Schopenhauers 'Die Welt als Wille und Vorstellung'*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1984.